

WAJDI MOUAWAD

VSI PTICE

REŽISER: IVICA BULJAN

IGRALCI: **MILENA ZUPANČIČ**

IVO BAN

NATAŠA BARBARA GRAČNER

ROBERT WALT

SAŠA PAVLIN STOŠIČ

ALEKSANDRA BALMAZOVIĆ

JOSE

GAL OBLAK

LINA AKIF

DRAMATURGINJA: **DIANA KOLOINI**

SCENOGRAF: **ALEKSANDAR DENIĆ**

KOSTUMOGRAF: **ALAN HRANITELJ**

SKLADATELJ: **MITJA VRHOVNIK SMREKAR**

OBLIKOVANJE LUČI IN VIDEO: **SONDA 13 IN TONI SOPRANO MENEGLJTE**

LEKTOR: **JOŽE FAGANEL**

ASISTENKA DRAMATURGIJE: **MANCA MAJERSIČ SEVŠEK**

ASISTENKA KOSTUMOGRAFIJE: **SLAVICA JANOŠEVIĆ**

ŠEPETALKA: **NIKA KORENJAK**

OBLIKOVANJE ZVOKA: **IGOR MITROV**

VODENJE LUČI: **MATEJ PRIMEC**

GARDEROBERKA: **ELLEKE VAN ELDE / KATJA JAZBEC**

FOTOGRAFIJA: **BARBARA ČEFERIN IN TONI SOPRANO MENEGLJTE**

PRODUCENTA: **BRANISLAV CERVIČ IN SANDRA RISTIČ**

KOPRODUKCIJA: **MINI TEATER, FESTIVAL LJUBLJANA IN MESTNO GLEDALIŠČE PTUJ**

PRESTAVO SO FINANČNO PODPRLE: **MINISTRSTVO ZA KULTURO REPUBLIKE SLOVENIJE, MESTNA OBČINA LJUBLJANA IN MESTNA OBČINA PTUJ**

POKROVITELJ PREDSTAVE: **MERCATOR D.D.**

SPONZORJA: **HERMAN & AMP; PARTNERJI, DON-DON D.O.O.**

PREMIERI: **2. SEPTEMBER 2020 / KRIŽANKE, LJUBLJANA / 9. SEPTEMBER 2020 / MESTNO GLEDALIŠČE PTUJ**

→ **VSI PTICE**

WAJDI MOUAWAD

VSI PTICE

NASLOV IZVIRNIKA: TOUS DES OISEAUX

REŽISER: IVICA BULJAN

PREVAJALEC V SLOVENŠČINO: IGNAC FOCK

MILENA ZYUPANČIČ

IVO BAN

"V kamen vgravirano ime ne pove ničesar o bolečinah in radostih."

W. MOUAWAD

V redkokaterem dramskem tekstu je toliko zgodb, kot jih lahko slišimo v igri z nenavadnim naslovom Vsi ptice. Vse so dovolj intrigantne, da so zanimive že same po sebi. Skupaj pa tkejo mrežo, ki dogajanje – to se seli po različnih kontinentih – vpenja v široko razvejan prostor in čas. To velja že za uvodno zgodbo o knjigi, ki se po nenavadnem naključju znajde na vsaki mizi, za katero sede Eitan. Prevesi se v zgodbo o Velikem poku – in čeprav je ta znanstveni, strogo spekulativni koncept o začetkih vesolja predvsem metafora za rojstvo ljubezni, se zgodba ne izneveri svoji pripovedni logiki. Sledilo ji bo še več zgodb, ki se od zgodbe drame, v katero so zapleteni protagonisti, odklikajo drugam in delujejo malodane kot samostojne celote, pa so vendar njen integralni del – vpenjajo jo v kontekst, likom zagotovijo preteklost, včasih tudi neko drugo dimenzijo sedanjosti, predvsem pa opozarjajo na kompleksnost sveta, v katerega so postavljeni. Taka je na primer zgodba o čokoladi in televizijskih poročilih v socialistični Nemčiji, ki priča o nekem drugem klanu, podobno zaprtem vase kot so Judje, ki so sicer v središču. Še bolj to velja za zgodbo o modernem umetniku, ki slika s svojo spermo, ki na prvi pogled nima nobene zveze z dogajanjem igre, a se bo prek nepričakovanega zasuka povezala z eno njenih osrednjih tem (očetovstvo in genetika). Poročila izraelske televizije o terorističnih napadih nasprotno predstavljajo zgodbo, ki je tesno povezana z dogajanjem, ni le njegovo ozadje, pač pa neposredno – ne le kot naracija, pač pa aktivno – posega vanj. In potem so tu zgodbe, ki predstavljajo skrito, fiktivno ali zamolčano življenje likov, docela intimne, čeprav postavljene v zgodovinski kontekst; pa zgodba o spoznanju samega sebe. Cel niz nadvse različnih zgodb, med katerimi je tudi poskus zgodovinskega poročila: o renesančnem diplomatu arabskega porekla in njegove nenavadne usode, ki vzpostavi protipol judovstvu.

Nad vsemi dominira zgodba o trpljenju Judov in strahotah holokavsta, ki se kaže kot ultimativna zgodba človeštva (saj priča o skrajni meji človeškega zla) in travma, ki temeljno določa razmerja med liki v drami. Ta zgodba, ki je obenem argument in alibi za izraelsko državo in njene vojne, večno judovsko-arabsko vojno, ki je niti novodobna Romeo in Julija ne moreta odrešiti (tudi zgodbo o samomorih mladih parov Ljubimcev slišimo v igri, docela brezupna je, saj se ponavlja), grozi, da bo izrinila vse druge, predvsem pa

Ljubezensko. Simptomatično je, da pri ultimativni zgodovinski zgodbi zla vztraja predvsem ta, ki je sam ni doživel oziroma preživel: David jo pozna kot izročilo, uporablja pa jo kot argument za nesprejemljiva politična stališča (rasistično sovraštvo do Arabcev), predvsem pa za nasilno poseganje v življenje svojega sina, ki ga hoče podrediti spominu na trpljenje prednikov. Zgodba iz preteklosti tako postane norma, ki naj bi urejala življenje v sedanjosti, v resnici pa ga onemogoča. Nujno je, da moč te zgodbe drama postavi pod vprašaj, ne da bi podvomila v njeno resničnost in pretresljivost. Ti sta nesporni in izvorna vrednost zgodbe je nespremenljiva; pod vprašaj pa postavi legitimnost avtoritete, s katero obvladuje druge in tudi politična razmerja.

Do neke mere to velja za skoraj vse pripovedovane zgodbe, saj se vsakič na novo izkazuje, da so izrečene z nekim pristranskim namenom. Pogosto gre za pollaščenje, zaslepitev, celo manipuliranje drugega ali vsaj za iskanje lastnega mesta v tem kaotičnem svetu. Igra, ki se oplaja z njimi, pristaja na njihovo fascinantnost, s kontekstom pa opozori tudi na njihovo problematičnost, najraje tako, da eni zoperstavi drugo, s križanjem in nizanjem, za katerega se zdi, da nikoli ne bo seglo do končne resnice. Najizraziteje ob Davidovi strašljivi naraciji o judovski hegemoniji, ki ji sledi pripoved o skrivnosti njegovega porekla. Tudi pri tej veliki zgodbi, ki pojasni osrednjo skrivnost drame, nekaj ostane odprto: njeni protagonisti se nikoli ne bodo zedinili, ali je šlo za zločin ugrabitve ali za rešitev otroka, ki ga je divjanje vojne že obsodilo na smrt. Poanta zgodbe pa se ne zaustavi ob (cinični) ugotovitvi, da je najdenček David v odraslem življenju tem bolj zaprišežen cionizmu in sovraštvu do Palestincev ravno zato, ker je »v resnici« sam Palestinec, janičar, ki se na sovražni strani bori proti lastnemu ljudstvu. Prej gre za to, da resnice o njegovi identiteti ni mogoče najti niti v njegovem rodu (označuje ga DNK, na katerega v izhodišču stavi genetik Eitan) niti v zgodbah in veri, ki si jo je izoblikoval v družini, ki jo edino pozna.

Do prave, končne resnice ne seže nobena zgodba in svet, ki ga uprizarja Mouawadova drama, ostaja nepomirljiv. Odrešil bi ga lahko samo čudež, kakršen se na koncu pojavi v staroperzijski zgodbi o ptici, ki je v želji po srečanju z ribami postala dvoživka – a to je pravljica, ki je prav toliko poetična kot je abstraktna.

Preobilju in slikovitosti pripovedovanih zgodb navkljub Mouawadova drama nikakor ni

pripovedno gledališče. In čeprav uvodno ljubezensko srečanje strmoglavi v nepomirljivost judovsko-arabskega konflikta in v njem potone, čeprav se vse linije drame stekajo v to brezno, ki je morda osrednji politični konflikt »povojnega« sveta, ni niti politično gledališče, vsaj ne v standardnem smislu, saj ne verjame v politične analize, niti v izrekanje stališč (ni naključje, da so politična stališča, ki so v igri izrečena, nesprejemljiva, celo zločinska). Vsi ptice je drama velikih likov silovitih strasti, ki prek presenetljivih obratov v nenavadni liniji spleta lastno zgodbo. Odvija se med pripadniki treh generacij neke razširjene družine in zastruje ob njihovih ljubeznih in ob nenavadni skrivnosti, ki prav toliko zadeva družinska razmerja (vprašanje očetovstva) kot tudi političen problem (vojne razmere in konflikt dveh ljudstev). Njeni protagonisti, čeprav povezani z ljubeznijo in pripadnostjo, se soočajo kot zastopniki različnih svetov, pripovedovane zgodbe pa jim služijo za izoblikovanje lastne pozicije v konfliktih, v katerih si stojijo nasproti v svoji radikalni različnosti, drugosti. Ena zgodba nasproti drugi, še celo potem, ko se v središčni že izkaže, da je glavni protagonist – in ta, ki najbolj vztraja pri lastni veri in izključevanju drugih – drugi samemu sebi: ne Jud ne Palestinec in hkrati oboje.

Mouawad svojo dramo opisuje kot srečanje z idejo absolutno Drugega. To srečanje se v igri uresničuje na različnih nivojih, s križanjem zgodb, znotraj zgodb in v samem dogodku ljubezni. Označuje pa tudi avtorjevo izvirno gesto: odločitev, da z ljubeznijo piše o tistih, ki so bili v državljanski vojni, ki je prizadela njegovo družino, njegovi sovražniki. Ta gesta je unikatna: v nasprotju z večino »migrantskih« umetnikov (med katere ga pogosto uvrščajo) se Mouawad ne vrača k ljudstvu svojega izvora. Čeprav ne zanika svojega porekla – po rodu je pripadnik maronitske katoliške skupnosti v Libanonu – ne pristaja na zgodbe, ki so mu jih pripovedovali kot otroku, ko so ga učili sovražiti vse, ki ne pripadajo njegovemu klanu. Piše natanko o teh: Judih in Palestincih ter njihovih zgodbah, s pozornostjo in razumevanjem, ki ne omaga niti, ko postanejo monstrozni. »To je tudi naloga gledališča: napotiti se k sovražnikom, v nasprotju s svojim plemenom.« Tudi sam dvomi, da to lahko prinese mir, a to je že politična gesta, nek drug način političnega gledališča, ki v prvi vrsti stavi na umetnost.

Morda se zdi, da je to samo domišljija: želja, da bi vsi postali ptice, ki hkrati letijo na obeh

straneh zidu, ptice, ki lahko plavajo skoz modrino neba in modrino morja, ne da bi jim bilo zato treba umreti. A čeprav je tudi to neke vrste manipulacija, ima dejansko prav Mouawadova vojakinja, ko pravi, da je treba verjeti v sanje že zato, da nas ne bo strah, ko srečamo Drugega.

ROBERT WALTL

IVO BAN

VSI PTICE

Al-Hasan Ibn Muhammad al-Wazzân, med letoma 1486—1488 v Granadi rojeni maroški popotnik, diplomat, zgodovinar in geograf, ki ga je renesančna Evropa spoznala pod imenom Leon Afričan, v Mouawadovi drami Vsi ptice dvakrat spregovori iz 16. stoletja naravnost v bolniško sobo v današnjem Jeruzalemu. Prvič v njej leži Eitan, Wahida pa v strahu za njegovo življenje obupuje nad usodo in nad doktoratom, ki ga piše ravno o Wazzânu, ter svojo nemoč in jezo uperi v slona z Rafaelove freske. »Zakaj si jezna na ubovega slona?« ji ugovarja Wazzân: »Če je sredi tega brodoloma zgodovina potegnila iz vode nekega slona, ker so ga ljudje slavili, ker jim je prinašal radost, smo lahko vsaj malo veseli; za slona.« Drugič pa v bolniški postelji leži Eitanov oče David, ki mu Wazzân pove zgodbo Kako je ptica prišla na svet.

Svečana modrost in bistrournost skromnost orientalskega učenjaka prinašata navdih in spokoj dramskima osebam, ki sta se hoté, pod prisilo ali pač nevede, znašli med dvema svetovoma, religijama, družinama. Njegov lik na prvi pogled deluje kot alegorija, kot sublimacija glavne tematike te drame. Wajdi Mouawad je sicer že sam razkril, da gre za mnogo več: prav v zgodbi o diplomatu, ki je med sovražniki dobil prijatelje, je našel povod in zasnovo za tekst, ki ga imamo pred seboj. Toda (še ena) literarizacija te resnično nenavadne zgodovinske osebnosti sama po sebi ni nič novega; občudovanja vredno pa je, da je avtor pol tisočletja kasneje drobce njegovega življenja in pisanja razpršil med tri generacije družine in tri kontinente. Pri tem pa je – skoraj kakor Flaubert pri Kartažanih v romanu Salambo – napravil nekaj sprememb, ki so pomembno vplivale tako na sam lik Wazzâna kakor tudi in predvsem na poanto njegovih intervencij. Če bi poskušali teoretizirati: Wazzânova biografija ni intertekst, marveč palimpsest. Ali drugače rečeno: da bi razumeli vseprisotnost osebe, iz katere pripovedi navsezadnje razberemo tudi naslov drame Vsi ptice, se pač moramo vrniti v prvo polovico 16. stoletja.

Prej omenjenemu (belemu indijskemu) slonu je bilo ime Hanno; leta 1514 ga je portugalski kralj Manuel I. podaril papežu Leonu X. Za žival, ki je vzradostila prebivalce Rima, a razjezila Wahido, je Wajdi Mouawad izvedel od kanadske zgodovinarke Natalie Zemon

Davis, ki mu je – v kavarni odhodnega terminala na letališču v Torontu – prva povedala za al-Hasana al-Wazzâna. V monografiji *Trickster Travels: A Sixteenth-Century Muslim between Worlds* je namreč rekonstruirala njegovo življenje vse od rodne Granade tik pred rekonkvisto pa do Fesa, kjer je študiral, Tunisa, Bologne in papeškega Rima, kamor je prispel štiri leta za belim slonom. Tridesetletnega diplomata, odposlanca sultana Selima, so namreč med povratkom v Tunis ugrabili pirati ter ga, namesto da bi ga prodali kot sužnja na galejo, izročili papežu. Leon X., iz družine Medičejcev, véliki mecen, je bil očaran nad poduhovljenim eruditom; osvobodil ga je in ga vzel pod svoje okrilje, a pod pogojem, da se pokristjani. Vendar pa leta 1520 Wazzân ni bil le prekrščen, temveč je prevzel tudi obe papeževi imeni in priimek ter postal Janez Leon Medičejski. Francosko-libanonski pisatelj Amin Maalouf v literarizirani biografiji Leon Afričan omenja očetovski odnos medičejskega papeža, ki je sicer marsikomu pravil »sin moj«, a je mlademu Wazzânu to vselej rekel v čisto drugačnem tonu. Natalie Zemon Davis razloži, da tovrstna dodelitev priimka v splošnem ni označevala posvojitve, temveč prej podreditve in prilastitve. Vseeno pa drži, da je tako kot Etgar, izraelski vojak, ki je ugrabil in posvojil malega palestinskega felaha ter ga poimenoval po judovskem kralju Davidu, tudi Leon X. iz rok ugrabiteljev sprejel muslimana in mu nadel svoje ime, ime poglavarja katoliške Cerkve. Iohannes Leo ga je kljub vsemu kmalu prevedel v arabščino: pod dela, ki jih je napisal v času bivanja v Italiji, se je podpisoval kot Yuhanna al-Asad.

A Medičejca je nasledil inkvizitor, Hadrijan VI., ki je umetnikom preklical bogata naročila ter ob sicer zagrizenem boju zoper reformacijo vendarle vztrajal pri preureditvi razpuščene, razsipne in ekscesne katoliške Cerkve. Wazzân, ki mu je novi papež odtegnil apanažo, se je zatekel v Bologno, od koder se je vrnil šele leta 1526, ko je tiara spet pripadla Medičejcu. In prav ta, Klemen VII., bratranec Leona X., je, če gre verjeti Maaloufu, Wazzânu razkril, da njegovo bivanje v Rimu, kjer se je naučil italijansko in latinsko ter poučeval arabščino, nikakor ni naključje. Na vzhodu vlada Sulejman Veličastni: islam se hoče polastiti Evrope. Na zahodu se, od Neaplja pa do Novega sveta, razteza Španija Karla I., ki kot Karel V. nosi tudi krono Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti: ošabni

Španci z imperijem, v katerem sonce nikdar ne zaide, se imajo za naslednike starega Rima. Med najmogočnejšima človekoma na svetu pa je Papeška država in Wazzân naj bi bil njen učitelj in odposlanec; mir na Mediteranu je v njegovih rokah.

Logično je, da si v trenutku, ko se biografija Leona Afričana prične brati kot vohunski roman, postavimo vprašanje, ki si ga v doktoratu zastavlja Wahida: komu je bil Wazzân pravzaprav zvest? Je bilo njegovo spreobrnjenje pristno? Tezo, ki jo zagovarja Wahida, Natalie Zemon Davis omenja zgolj hipotetično. Islam namreč pozna doktrino, imenovano takija (taqiyya): če je musliman preganjan ali mu preti nevarnost zaradi njegove vere, sme slednjo zatajiti in se celo pregrešiti zoper njo. Wazzân bi se bil po odhodu iz Rima res lahko skliceval na takijo. Preden se je za njim izgubila vsaka sled, je leta 1532 bival v Tunisu, kamor je prbežalo mnogo španskih Mavrov in islamskih sužnjev iz Italije, med njimi precej konvertitov. Pa vendar ne gre razumeti, zakaj je, če je navznoter ostajal pravoveren musliman in je bilo krščanstvo le krinka, v svojih italijanskih letih z odkritim odobravanjem in občudovanjem pisal o islamu – ter zlasti, zakaj ni Rima zapustil že prej. (Maalouf še eno vrzel pač zapolni iz zmišljeno zgodbo o Magdaleni, v krščanstvo spreobrnjeni judinji iz Granade.) Po drugi strani pa je bil tudi povratek v domovino tvegan: bo takija res prepričljiv izgovor za to, da je sultanov odposlanec, ki so mu bile poverjene velike zaupnosti, ne le sprejel krščanstvo, marveč tudi v Rimu poučeval arabščino, Evropejcem popisoval Magreb in kardinalom tolmačil Koran? Ker ne moremo prebrati Wahidine disertacije, odgovora na to enigmo (še) ne bomo dobili. A v Wazzânovi pripovedi o ptici dvoživki se kljub vsemu skriva srž dvoumja, ki nam pomaga razumeti humanistično poanto živali v Mouawadovem tekstu.

Najpomembnejše delo Leona Afričana je Knjiga o kozmografiji in geografiji Afrike, izjemno podrobna in izčrpna geografska študija o tej celini ter tudi prva, izdana na evropskih tleh. Wazzân jo je dokončal v Rimu leta 1526, zaslovela pa je šele po izidu v Benetkah leta 1550 pod naslovom Opisi Afrike. Ker se avtor ob opisih in komentarjih ves čas premika med Afriko in Evropo, se skuša že vnaprej oprati sumov, da bi imel lahko tudi

¹ New York, Hill and Wang, 2006.

² Ljubljana, eBesede, 2012 (prevedla Mojca Schlamberger Brezar).

sam kako hibo ljudstev, ki jih opisuje, ali da bi mu manjkalo njihovih vrlin. Svojo vlogo zato ponazori z zgodbo o ptici dvoživki. Ptica živi na kopnem, dokler je kralj vseh ptic ne terja za davke. Tedaj odleti v morje in poreče ribam: »Brezdelni kralj ptic me je terjal za davke. Ampak saj me poznate, jaz sem ena od vas.« In ribe jo sprejmejo medse. Ptica dvoživka spokojno živi v morju, dokler je ne obiše kralj vseh rib in jo, zdaj on, terja za davke. Tedaj priči odleti iz morja nazaj k pticam in jim pove enako zgodbo. Jaz bom počel tako kot ptica dvoživka, bralcem poreče Leon Afričan: kadar bi si Afričani zaslužili kritiko, se bom izgovoril, da sem rojen v Granadi. Kadar bi si jo zaslužila Granada, bom porekel, da sem odraščal v Afriki.

Ptice, ki govorijo, vladajo in se prepirajo, so pogost motiv v perzijski in arabski književnosti. Avtorstvo basni o izmuzljivi ptici dvoživki je treba pripisati prav Leonu Afričanu, meni Natalie Zemon Davis, ki je njen vir sicer izsledila tako v Knjigi o živalih iraškega polihistorja al-Jahiza iz 9. stoletja – noj se izmika prenašanju tovara rekoč, da je ptica, a se obenem brani letenja, češ da je vendar kamela – kakor pri Ezopu, s katerim se je Wazzân nedvomno srečal v italijanskem prevodu: da bi se izognil nevarnosti, se netopir enkrat predstavlja kot ptica, drugič kot miš. Na vsak način pa se je Wazzân s to basnijo pripojil konceptu hila (edn.) oziroma hiyal (mn.), ki v arabskem pripovedništvu in pravoznanstvu označuje skupek sicer zakonitih umetnij, zvijač in manevrov, s pomočjo katerih človek doseže cilj, najsi bo ta zakonit ali ne. Lahko bi dejali, da je Zahod prav na tem konceptu osnoval stereotip orientalskega sleparja, goljufivega trgovca s preprogami. Konec koncev ima v zahodnem svetu oznaka dvoživka za človeka negativno moralno noto: pritlehen, izmuzljiv, obrača se po vetru. Za Natalie Zemon Davis je al-Hasan al-Wazzân trickster, slepar.

Toda Wajdi Mouawad je Wazzânu na jezik položil drugo basen. Ptica leti nad morjem in tik pod gladino zagleda ribe. Očarana se jim želi pridružiti, a druge ptice jo svarijo: ti si jim v vseh pogledih tuja, če bi šla mednje, bi poginila, ptice in ribe nismo ustvarjene za to, da bi živele skupaj. Bolečina skušnjave pa je prehuda in ptica klone; vedoč, da jo bo hip sreče stal življenja, se vseeno spusti v morje. Toda namesto da bi poginila, ji zrastejo škrge:

zadiha in zaživi med ribami, zaživi srečna kot ptica dvoživka. Taisti motiv torej oksimonično ne simbolizira več izmuzljivosti in prevarantstva, ampak prinaša mir, spravo in sožitje ter popelje človeka čez navidez nepremostljivo ločnico med dvema deželama, religijama in kulturama. Mouawadova ptica dvoživka je ta, ki se svoje identitete niti ne oklepa, niti je ne prikriva ali zavrača. Sledi svoji sreči in spoštuje srečo drugih.

V vrzelih Wazzânove biografije zgodovinske predvideva zvijače, ki so mu pomagale preživeti. Mouawad pa ga je, nemara celo bolj kot za posebitev sprave med judovstvom in islamom, naredil za nosilca ideje o svetu, o kakršnem sta sanjala renesančni in razsvetljenski humanizem, a se je obema izmaknil ravno tako, kot se izmika, se bolj in bolj zdi, današnjemu času.

ROBERT WALTJ

GAL OBLAK

NATAŠA BARBARA GRAČNER

IVO BAN

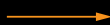

GAL OBLAK

IVO BAN

MILENA ZYUPANČIČ

VSI PTICE

Od dečka libanonskih korenin, ki je odrasel v štirinajstem Pariškem okrožju, do ravnatelja pariškega gledališča Théâtre national de la Colline, je Wajdi Mouawad prehodil nadvse zanimivo pot, še »pohajkuje« po njej in vztrajno raziskuje potapljanja v družinske travme, aktualna vojna območja in izdajstva mladosti z elementi avtobiografskih prelivanj in sozvočij. V nekem intervjuju je nekoč dodal, naj ga povzamem, kako večurno pohajkovanje po mestu odpre njegovo preobremenjeno glavo, spodbudi fantastični svet individualne fantazme, potrlih misli in neizmerne moči delovanja možganov, ki ga popeljejo v najtemnejše kotičke senzornega sistema ali pa v raziskovanje mizanscene, odnosov dramskih likov, interpretacije intenzivnega emocionalnega stanja za projekt, v katerem deluje morda kot igralec, pisec, režiser ali dramaturg. Vse to slednje je namreč gospod Mouawad v svojem umetniškem ustvarjanju.

Njegov pristop k vsebini in formi gledališke uprizoritve ni samo lokalne narave, francoske ali kanadske, kjer je preživel večino svojega življenja, marveč holistično vpliva tudi na družbenopolitično strukturo drugih držav. Predvsem se približuje Bližnjemu vzhodu, s katerim ga vežejo, zaradi svojih libanonskih korenin, neizpodbitne vezi. To ga napeljuje tudi na vztrajno teatrologijo krvnih priseg med družinskimi člani, katerih korenine segajo prav tja. Sprašuje se, kaj bi se zgodilo, če ne bi s starši zapustil rodnega Libanona pri desetih letih, doživel prebega njegove družine kot posledico libanonske državljanske vojne, odrasel v Parizu, diplomiral na gledališki akademiji v Montrealu in že med študijem ustanovil lastno gledališko skupino, kateri je kasneje sledila še druga. Potem, ko je leta 2000 postal umetniški vodja montrealkega gledališča Théâtre de Quat'Sous, se je vse večkrat selil v Francijo in režiral. Leta 2009 pa se je udeležil festivala v Avignonu kot pridružen umetnik. Pariz je njegovo mesto. Doživlja ga kot prizorišče človeškega obstoja, ki v sebi združuje neobrzdani karakter, spominjajoč se na starodavna mesta osvajalcev in osvojenih, ter v posamezniku spaja njegovo notranjost in zunanost, človekove infantilne fantazije pa pretvarja v igrivost. Le dernier jour de sa vie, cikel sedmih Sofoklovih tragedij v njegovi idejni, režijski interpretaciji, združuje prav vse to in dokazuje, da je Mouawad tudi kot dramski avtor naklonjen cikličnim zapisom in uprizarjanju tematskih sklopov. Prvi

avtorski sklop je zaključil z dramsko tetralogijo *Le Sang des Promesses*, ki raziskuje vprašanje izvora. Po prvi igri iz cikla, *Littoral* (1997), je posnel tudi film (2005), sledi ji igra *Rêves* (2000) in zaključna *Forêts* (2006), po tretji, *Incendies* (2003), ki jo bodo z naslovom *Požigi* letos uprizorili v SNG Drama Ljubljana, je za oskarja nominirani film posnel Denis Villeneuve (2010). Z drugim ciklom del, *Domestique*, ki ga je uvedel z umetniškim avtoportretom kot likovno instalacijo *Seul* (2008), načrtuje pet iger, posvečenih članom svoje družine. Kot režiser Wajdi zagovarja tezo, da mora umetnost gledati na človeški obstoj skozi prizmo lepote. Identiteta pisca mu dovoljuje, da v vsaki zgodbi prepozna elemente političnosti, četudi v njej izrazito prevladuje družinski, osebni ali popolnoma intimni značaj. Je igralec Camusovega kova; leta 1993 je uprizoril dramo *Caligula* z istim naslovom, leta 2010 pa je igral v njegovi drami *Les Justes*. Identitete, s katerimi razpolaga in se celostno predaja gledališkemu ustvarjanju, sledijo nekakšni dramaturgiji, ki jo je moč videti tudi v načinu filmskega ustvarjanja Davida Lyncha, kjer se preteklost uporabi, da bi zaznamovali komplikacije in zahtevna stanja, največkrat polna čustvenega naboja, v sedanosti. To se v uprizarjanju prebira skozi različne prizore, ki so nepozabni, intenzivni ali ključnega vsebinskega pomena, zaznamujejo razvoj karakterja, njegovo realnost pa zgostijo v malodane "melodramske" situacije, ki so toliko intenzivnejše od suhega realizma, da nas potopijo v doživetje dogodka, ki se navadno počasneje odvija v dlje časa, utelesi pa se kot udarec ali hipen zasuk glave. Ostanki travme, družinske skrivnosti, generacijske bolečine so v njegovih dramskih delih labirint časa, ki ga lahko dojamemo ob pogledu na grafike nizozemskega umetnika Mauritsa Cornelisa Escherja. Z njimi je preoblekel klasične načine v dramaturgiji odrskega pisanja in vdahnil novo življenje tekstu z opaznimi vplivi sodobne dramaturške organiziranosti televizijskih serij, predvsem tistih, ki spremljajo osebni spopad intimnega in političnega v posamezniku, ki na ramenih nosi okostje zgodbe in s svojimi dejanji vpliva na razvoj drugih dramskih likov. Interkontinentalne in intergeneracijske "melodrame" označuje s kontroverznimi opazkami s poudarkom na kulturni identiteti posameznika, ujetega nekje v spopadu med ekonomijo, religijo in umetniškim izgnanstvom. Človek, ki ustvarja, pravi Mouawad, kontemplira tragedijo svojega življenja. Svobodnejša pa je umetniška gesta in svobod-

nejši je tisti, ki ji je priča. Škandaloznost njegovih del z neizmerno svobodo biva v sinhroniji. Zato je Bertrand Cantat, francoski glasbenik, ki je zaporniško kazen preživel zaradi nenaklepnega umora svojega dekleta, francoske igralka Marie Trintignant, performiral v ciklu sedmih Sofoklovih tragedij, natančneje v dramskem pasusu Des Femmes. Mouawadovi predstavi so zato onemogočili gostovanje v Kanadi in v nekaterih evropskih državah, pa vendar je Wajdi kot režiser verjel v svojo idejo in jo izpeljal do konca tam, kjer jo je smel. Prav tako je škandaloznost predstave Tous des oiseaux, v slovenskem prevodu Vsi ptice, ki jo je leta 2017 premierno uprizoril v pariškem Théâtre national de la Colline, doživela škandaloznost mednarodnih razsežnosti. Uprizoritev, v kateri se vsak dramski lik izraža v svojem maternem jeziku, saj liki med seboj komunicirajo nemško, v jidišu ali angleško, spremljajo pa jih francoski nadnapisi, je doživela prepoved gostovanja. Igralci v predstavi so bili različnih nacionalnosti. Ta, ki je uprizoril Hassana Ibn Muhammada al-Wazzâna, arabskega preroka iz 16. stoletja, Jalal Al Tawil, je pred nekaj leti prebegnil v Evropo iz Sirije, zato je bilo njegovo gibanje med državami žal omejeno. Želja, da bi predstavo uprizorili v Izraelu v tej zasedbi, se je zato izjalovila. Wajdi pa je ponovno dokazal, kako politični sistemi, napeti odnosi in večna ideološka vojna vplivajo na dostopnost umetniških del in na svobodo umetniškega izraza, ki je prevečkrat žrtev cenzure in ustrahovanja vladajočih imperialističnih sil, ki z navidezno politiko v tajnosti vodijo le grabežljivo tekmo za kapital. Na zelo oseben, iskren in čustveno nabit način artikulira arabsko notranjost in kulturološkost, ki se redko uprizarjata na odrih Zahoda. In prav ta iskrenost ga je preoblikovala iz dramskega umetnika v aktivista brez meja, ki prav aktivizmu kot takšnemu z izjemnim pogumom dodaja noto estetskega užitka in doživljanja, ki lahko premakne še tako nezavednega posameznika v nezavedni družbi per se.

Z vojninimi konflikti zaznamovani eksistencialist Wajdi nam kot celostni umetnik ponuja intersekcijo izvora, izgona in spominov, ki so navadno boleči in sami silijo v pozabo. Radikalno obrača občutke, nagovarja in povečuje hektičen tempo življenja v velemestu, piše preludije h kulturnemu romanju, sodobno duhovno iskanje človeka sredi sodobnega doživetja umešča v mešanico zgodovinskih premikov in subjektivno rekonstruira

zgodovino sodobnosti. Vsak dan je zadnji dan njegovega življenja, zato zlovešče svoje bojazni umešča na polje fantazije, kjer je vse mogoče, polja pa so prostrano inspirativna. Sprašuje se nenehno, kaj bi se z njim zgodilo, če ne bi zapustil rodnega Libanona, zato se vztrajno izogiba pogovorom, v katerih bi sam govoril arabsko. Pohodnik, ki išče srečo med interierom in eksterierom, tako vztrajno stopa, ruši in spet ponovno gradi identitete kulturnega relativizma, v katerem je opazovanje, sprejemanje in vpijanje pač dovoljeno. Wajdi Mouawad združuje pluralnost v izražanju in pluralnost v doživljanju. Edinstveno!

ROBERT WALTJ

IVO BAN

→ POGLED OD DALEČ

Kdaj in kje naj bi se vse začelo? Hebrejski koledar točno določa kdaj; 1. dne meseca Tishrei ali 6. oktobra v skladu z gregorijanskim koledarjem, leta prvega, ki je v gregorijanskem preračunu leto 3.761 pred našim štetjem. Leto ena označuje zaključek stvarjenja sveta, kajti tega prvega dne sta bila ustvarjena Adam in Eva. Hebrejski koledar je še danes uradni koledar v Izraelu in določa, da je danes, na dan premiere, 13. Elul v letu 5.780, ki se bo končalo 29. dne meseca Elula ali po naše 18. septembra.

Kraj, kjer se je vse se je začelo, je prvotno nosil ime Kanaan. Gre za odežele vzhodne obale Sredozemlja in njegovega neposrednega zaledja. Tu so prvotno živeli naslednji narodi; Kananci, Hiksi, Amorejci, Feničani, Hebrejci ter njihovi potomci Judje. Kanaan, ime izvira iz Biblije, kasneje imenovan tudi Levant, dobi v svoji zgodovini različna imena, ki označujejo to odežele; Palestina ali Filisteja, Izrael ali Judeja, Fenicija, Aram, Sirija in nemalokrat Sveta Dežela. Danes se na tem ozemlju nahajajo države Jordanija, Sirija, Libanon in Izrael. Palestina predstavlja južni del dežele Kanaan, kamor so se v 2. tisočletju pred našim štetjem doselili Hebrejci. Naziv Palestina (Pelešet) je hebrejskega porekla in se je prvotno nanašal na antične prebivalce Levanta Filistejce, ki so v 12. st. pred našim štetjem naselili majhno območje med današnjo Jaffo in Gazo. Njihova država je bila uničena v 8. stoletju pred n.š. Isto odežele so Rimljani imenovali »Siria Palaestina«, kot južni del svoje province Sirije.

Hebrejci so v večjem številu prišli v Kanaan okoli leta 1300 pred n.š., to je leta 2.500 po hebrejskem koledarju. V skladu z Biblijo se je po sklenjeni večni zavezi z bogom, okoli leta 1850 p.n.š. prvi v Kanaan iz rodne Mezopotamije doselil oče Abraham. V tem času je Jeruzalem že bil utrjeno mesto. Tu se je naselil s svojo ženo Saro. Zaradi revščine Abraham in Sara nadaljujeta pot iz Kanaana v Egipt. Otrok, kljub njuni visoki starosti, pa nista imela. V Egiptu, pa je Abrahamu, v njegovem 75. letu starosti, tamkajšnja dekla rodila sina Ismaela. Abraham mora tega sina, na Sarino zahtevo, odgnati od doma. Ismael postane izbrani prerok in božji glasnik Islama. Abrahamu pa nato v njegovem 100. letu žena Sara rodi sina Izaka. Izakov sin se je imenoval Jakob ali Izrael, njuni potomci se zato imenujejo Izraelci.

Utrdi se zaveza z bogom. Bog bo skrbel za Izraelce, kot svoj izbran narod, oni pa mu morajo biti v vsem pokorni. Navedeno deželo, kjer so živeli oziroma želeli živeti poimenujejo, Eretz Yisrael. Velika preselitev Izakovih potomcev iz Egipta na Sveto zemljo se zgodi okoli leta 1.300 pred n.š., ko ti, pod vodstvom Mojzesa, zapustijo Egipt in po razburljivem ter pomenljivem potovanju, eksodusu (izhodu iz egiptovske služnosti), prispejo v obljubljeni deželo Kanaan. Mojzes na podlagi Desetih zapovedi in Postave, ki jih je prejel od boga z imenom Jahve na Sinajski gori, osnuje judovsko vero. Ta postane temelj za Kraljestvo Izrael, ki ga ustanovi njegov prvi kralj Savel okoli leta 1.020 pred n.š.. Sledita mu kralj David in kralj Salomon, ki okoli leta 950 pred našim štetjem oziroma leta 2.800 po hebrejskem koledarju, zgradi prvi Jeruzalemski hram. To obdobje predstavlja vrhunec judovskega kraljestva. Po njegovi smrti se kraljestvo razdeli na dve državi: Izrael in Judejo oziroma Jeruzalemsko kraljestvo. Zato so izgnani Izraelci postali znani kot Judje. Leta 587 pred n.š. Babilonci v Jeruzalemu porušijo tempelj in množico Izraelcev ponovno odvedejo v suženjstvo. Približno 500 let kasneje odežele zasedejo Rimljani in ga imenujejo Provincia Iudaea. Ta se je kasneje v času vladanja Rimskega cesarstva v 3.stoletju razdelila na tri regije; prvo, drugo in tretjo Palestino. V letih 628 in 629 bizantinski kralj Heraklej izpelje masovni poboj na območju Judeje ter zaukaže izgon Judov. V tem času je judovska skupnost dosegla svoje najnižje število v zgodovini. Leta 636 območje Bizantincem odvzamejo islamski osvajalci, Abasidi in Omajadi. Odežele postane del Arabskega kalifata, dokler ga v 11.stoletju ne zavzamejo križarji. Leta 1.260 Judejo osvojijo muslimanski Mameluki iz Egipta, kasneje pa postane del države Ajubidov. Arabski zavojevalci nato, ko ustoličijo Muhameda za božjega preroka, dosežejo da se veliko tamkajšnjih prebivalcev spreobrne v muslimansko vero. Tako se prebivalstvo etično pomeša do te mere, da je nemogoče ločiti Arabce od Kanaancev. Palestina postane v 7.stoletju pretežno arabska in kasneje celo Islamska država. Leta 1.516 Palestino osvoji Osmanski imperij in zato ostane še zmeraj zavezana predvsem muslimanski kulturi. Arabci in Judje so v tem obdobju še znali vzpostaviti tudi sožitje. Obdobje kalifata, to je med arabsko nadvlado v Španiji, med 10. in 11. stoletjem, so tam živeči Judje, imenovali kar »zlati vek«, ki se je začel v 8.stoletju in je trajal približno 300 let. Rezultat takšnega skupnega življenja je ustanovitev Univerze

v Cordobi, kjer so poučevali tako arabski kot judovski profesorji.

Avtohtono prebivalstvo Palestine od 7.stoletja, Palestinski Arabci, ki so bodisi muslimani bodisi kristjani, je bilo v 20.stoletju prisiljeno v stanje konflikta zaradi interesov Judov, ki jih le-ti uveljavljajo na tem ozemlju oziroma zaradi posesti in vzpostavitve suverenosti države Izrael nad tem odeželem. V ta konflikt se neprestano vmešavajo tudi vlade bližnjih kot tudi bolj oddaljenih držav. Tako se na tem odežele vse izraziteje odvija nekak svetovno-izraelsko-arabski konflikt. Čeprav sta oba naroda semitskega porekla, ki vključujejo skupino narodov, ki so potomci Shema, Noetovega sina, pripadajo jim Arabci, Hebrejci, Asirci in Armenci ter imajo po izvoru skupni jezik, semitski jezik, se zdi, da se ne slišijo in še manj razumejo med seboj. Spopad med dvema pripadnostima, narodnostima, kulturama, ki vztrajata pri svoji pravici do istega ozemlja, terja nekakšno razrešitev nerešljivega vprašanja, kdo je zares priseljenec in kdo je avtohton prebivalec Svete dežele. Arabsko-izraelski konflikt je tudi zato in zaradi bližnjih strateških nahajališč nafte že zdavnaj prerasel svoj regionalni okvir in je neprestano sod smodnika za konfrontacijo največjih svetovnih sil.

POGLED OD BLIZU

V 19. stoletju med Evropskimi Judi pride do pobud za oživitev nacionalne identitete, do želja po emancipaciji in vrnitev v Izrael. Ustanovljeno je gibanje, ki se imenuje Sionizem. Njihova prizadevanja dosežejo kulminacijo leta 1948 z ustanovitvijo mednarodno priznane države Izrael.

1861: Sveta dežela je del Osmanskega cesarstva. Vse do tega leta in začetka preselitvenih valov ali »alij«, okoli 25.000 Judov živi v svoji »obljubljene deželi« večinoma v Jeruzalemu, Safedu, Tiberijadi in Hebronu. V tem obdobju na celotnem ozemlju Palestine živi 500.000 Arabcev, od tega je večina muslimanov in okoli 60.000 kristjanov.

** Alija = pojem s katerim se označuje naseljevanje Judov v Palestino in Izrael, kot del programa sionističnega gibanja.*

1870-1890: Sionisti osnujejo okoli trideset judovskih vaških zadrug na prostoru Palestine. Nakup zemljišč postane poglobljena strategija naseljevanja Judov.

1882: Pričetek Prve Alije – masovno priseljevanje Judov na ozemlja Palestine, ki bo trajalo vse do leta 1903. Ocenjuje se, da se je v tem obdobju doselilo okoli 30.000 ljudi. Istega leta bankir Edmond Rothschild začne kupovati velike površine zemljišč v Palestini in financirati Judovske kmetijsko pridelovalne naselbine in industrijske enote.

1897: Odvije se Prvi sionistični kongres v Baslu, na katerem se osnuje Svetovna sionistična organizacija (SCO). Kongres je imel obliko zasedanja judovskega parlamenta kjer so jasno opredelili kot svoj cilj vzpostavitev judovske domovine zaščitene z mednarodnim pravom. Na svojem kongresu leta 1901 sprejmejo obveznost o potrebi vzpodbujanja naseljevanja Judov v Palestini. Hkrati so ustanovili Judovski nacionalni sklad (Jewish National Fund), ki naj bi v Palestini odkupoval zemljo za naseljevanje Judov in skrbel za izobraževanje judovskih otrok.

**Sionizem = gibanje za ustanovitev države Izrael, njegov uradni ustanovitelj je dunajski novinar Theodor Herzl leta 1897, ki je leta 1896 napisal knjigo Judovska država, Der Judenstaat, v kateri podrobno razdela načrt za prihodnjo samostojno judovsko državo. Njihov cilj je združitev Judov v lastni državi in njihova vrnitev v Sveto deželo.*

1903: V krogih okoli britanske vlade se javlja ideja za naselitev Judov v Ugandi. To naj bi bila rešitev zaradi vse hujšega preganjanja Judov v Rusiji. Judje, ki so v Ugando že poslali tudi svoje odposlance, da preverijo tamkajšnje stanje, te ideje niso želeli sprejeti.

1904-1914: Začne se druga alija, obdobje v katerem se dodatnih 40.000 Judov naseli v Palestini. V glavnem so to begunci iz Rusije, ki bežijo pred zatiranji in preganjanji. Skoraj polovica iz tega vala priseljevanja zapusti odežele Svete dežele do začetka prve svetovne vojne. Pred samim začetkom prve svetovne vojne živi v Palestini 85.000 Judov.

1909: Ustanovitev mesta Tel Aviv, kar v hebrejščini pomeni Nov izvir.

1915-1916: Prva svetovna vojna je v polnem razmahu. Britanci obljubijo Arabcem, da bodo podprli njihovo neodvisnost, če se uprejo Osmanskemu cesarstvu. Arabci organizirajo upor.

1917: Organizira se Judovska legija, ki deluje v okviru vojske Velike Britanije.

1917, 2. november: Britanska vlada objavi Balfurjevo deklaracijo, ki vsebuje tri osnovne točke: 1. London bo pomagal Judom, da v Palestini vzpostavijo svojo domovino, 2. Judje ne bodo organizirali akcij, ki bi ogrozila državljske in verske pravice ne-Judov, ki že živijo v Palestini; in 3. Judje, ki živijo po svetu ne smejo biti diskriminirani.

**Balfurjeva deklaracija = je pismo, ki ga je britanski zunanji minister napisal bankirju in sionistu Lionelu Rothschildu s katerim ga je obvestil o podpori njegovega veličanstva za ustanovitev judovskega »nacionalnega doma« v Palestini. Pojem »nacionalni dom ali domovina« namesto termina država, je še dandanes stvar polemik mednarodnega prava.*

1917, december: Britanska vojska ob pomoči tako Judov kot Arabcev vkoraka v Jeruzalem in uspe prevzeti nadzor nad Palestino. Palestina postane britanski protektorat. Na ozemlju se vzpostavijo trije uradni jeziki: hebrejski, arabski in angleški.

1920: V Rusiji divja državljanska vojna. Z ene strani boljševiki, z druge bela garda. Slednji krivijo Jude za Oktobrsko revolucijo, med drugim tudi za rušenje cerkva in likvidacijo carske družine. Pričnejo se novi pogromi, ki vzpodbudi Tretjo alijo, nov val izseljevanja Judov iz Rusije v Palestino. V naslednjih štirih let jih prispe v Palestino okoli 40.000.

1920: Konferenca v San Remu, Velika Britanija dobi od Društva narodov mandat za Palestino, ki vsebuje podobne odredbe kot Balfurjeva deklaracija; naloga britanske uprave je omogočiti vzpostavitev judovske domovine na tem ozemlju ob sočasnem varovanju pravic nejudovskega prebivalstva. Istega leta Velika Britanija in Francija dodeli-

ta Golansko višavje, ki je do tega trenutka del Palestine, francoski koloniji Siriji, ki to ozemlje dejansko prevzame leta 1923. Sionistično gibanje je ob podpori angleške administracije ustvarjalo osnovne samoupravne mehanizme, ki so bili v bistvu začetki prihodnje judovske države. V obdobju od leta 1918 do leta 1948 so tako ustanovili vrsto družbeno-političnih organizacij, ki so delovale vzporedno z mandatom britanske uprave.

1924: Začne se Četrta alija, ki je bila posledica ekonomske krize in protijudovske politike na Poljskem a tudi rezultat trde imigrantske politike ZDA. V naslednjih štirih let se priseli še 80.000 Judov, od tega jih bo 23.000 hitro zapustilo Palestino. V tem obdobju živi v Palestini 740.000 Arabcev in 150.000 Judov.

1932: Začne se Peta alija, ki traja sedem let. Število Judov, ki je v tem obdobju prišlo v Palestino je večje od vsote priseljenih v vseh prejšnjih alijah; vseli se 250.000 Judov. To je posledica vse slabših razmer za Jude v Evropi, zlasti v Nemčiji in na Poljskem. To je tudi zadnja alija, po tej se namreč doseljevanja več ne štejejo po valovih. Leta 1933 živi v Palestini 900.000 Arabcev in 240.000 Judov.

1936-1939: Velik upor Arabcev proti britanski oblasti in judovskim priseljencem.

1939: Kot odgovor na ta upor, Britanska vlada pod vodstvom Nevillea Chamberlaina pripravi »Belo knjigo«, s katero opusti zamisel o delitvi Palestine in namesto tega predlaga ustanovitev enotne države, ki bi ji glede na sorazmerni del prebivalstva vladali tako Arabci kot Judje. Palestina naj bi v petih letih dobila samostojnost, in sicer kot arabsko-judovska država, v kateri naj bi bilo ena tretjina judovskega prebivalstva. Zato načrt predvideva tudi omejitev števila Judovskih emigrantov na 75.000 v naslednjih petih letih, s tem da bi bilo kasneje vse odvisno od arabskega dovoljenja. Judje najdejo način, da z ilegalnim priseljevanjem obidejo te omejitve.

**Bela knjiga = Prva Bela knjiga napisana leta 1922 je bila reinterpretacija Balfourjeve deklaracije. Z njo so Britanci spodbujali vzpostavitev judovskega nacionalnega doma,*

ki se ne nanaša na celotno Palestino ampak bi le-ti našli le svoj nacionalni dom znotraj Palestine in živeli v sožitju in medsebojnem spoštovanju z Arabci. Druga Bela knjiga iz leta 1930 je pomenila še hujši udarec za sioniste; zato so ji odločno nasprotovali, ker so Britanci v njej izrecno poudarili pomen zagotavljanja pravic Arabcev v Palestini. Tretja Bela knjiga iz leta 1939 pa je bila še bolj popustljiva do Arabcev, saj je Palestina v zaledju Sueškega prekopa pomenila velik strateški pomen. Sionisti so začeli iskati nova, bolj učinkovita sredstva. Povečali so ilegalno imigracijo in uvedli prve sabotaže proti mandatu britanskih čet.

1942: Sionisti na svoji Biltmorski konferenci v New Yorku spremenijo svoj plan in namesto zahtev za nedefinirano judovsko domovino postavijo zahtevo, da se ustanovi judovska republika. Dve leti kasneje »Načrt milijon«, zamisel, da se milijon Judov pripelje v Palestino postane uradna sionistična politika. V tem obdobju živi v Palestini 1.100.000 Arabcev in 480.000 Judov.

1946, 22 julij: Po koncu druge svetovne vojne, se situacija v Palestini ne umiri. Judovska organizacija »Irgun« vrže v zrak jeruzalemski hotel »Kralj David« v katerem se nahaja sedež britanske oblasti. 91 oseb izgubi življenje, 46 je ranjenih. To je ključni dogodek zaradi katerega Britanci v nadaljevanju podprejo Arabce.

1947, 29. november: Britanci leta 1947 vrnejo protektorat OZN, ta je 29. novembra 1947 sprejel načrt o delitvi Palestine, po katerem naj bi Arabci in Judje dobili svojo skupno državo in Jeruzalem kot svobodno mesto. Judje predlog sprejmejo, Arabci ga odklonijo.

1948, 14. maj/ 5 ljar 5708: Ker so Judje pridobili nadzor nad večino ozemlja Palestine in tudi zato, ker so dobili politično bitko za Palestino v mednarodnem svetu, razglasijo državo Izrael. Deklaracijo o razglasitvi prebere David Ben Gurion, bodoči premier. »Nikoli več holokavsta, pogromov, diskriminacije in asimilacije«.

1948, 15. maj: Poleg Palestincev, še šest sosednih arabskih držav; Egipt, Transjordanija, Libanon, Sirija, Irak in Saudska Arabija, napadejo Izrael, da bi ga uničili, s čimer se začne

arabsko-izraelska vojna. Britanci odprto podpirajo Arabce. Čeprav so obkoljeni z vseh strani, se Izraelci uspejo upreti, tudi zaradi politične in vojaške neenotnosti arabskih držav, vrnejo protiudarec in zmagajo v spopadu. Z ozemlja, ki ga osvoji Izrael zbeži med 750.000 in 1.2 milijona Arabcev. Tisti, ki so ostali, postanejo državljani Izraela.

1949, 7. januar: Konec arabsko-izraelske vojne. Sklenitev premirja. Gaza pride pod okupacijo Egipta, medtem ko zahodno obalo okupira Transjordanija, ki se kmalu zatem preimenuje v Jordanijo. Začne se masovni eksodus Judov iz arabskih držav v Izrael.

1964: Ustanovitev PLO – Palestinska osvobodilna organizacija, ki so jo ustanovili palestinski begunci s pomočjo članic Arabske lige. Iz sprva predvsem teroristične skupine so se postopoma spremenili v politično gibanje. PLO od leta 1968 do svoje smrti leta 2004 vodi Yasser Arafat.

1967, 5.-10. junij: Šestdnevna vojna. Izrael je ponovno sam, medtem ko so na drugi strani Egipt, Jordanija in Sirija, ki jim pomagajo še vojske Iraka, Savdske Arabije, Maroka, Alžirije, Libije, Tunizije, Sudana in Palestinske osvobodilne organizacije (PLO). Namera teh držav je ponovno bila uničiti državo Izrael. Arabske države so začele mobilizacijo a jih je Izrael presenetil in napadel prvi. V samo šestih dneh je Izrael popolnoma potolkel vse tri neposredne sosede in njihove zaveznike. Izrael prevzame Jeruzalem in Zahodno obalo, kar je do takrat bilo pod nadzorom Jordanije, Golansko višavje, ki je bilo do takrat del Sirije, in pas Gaze in Sinajskega polotoka, kar je do tedaj nadzoroval Egipt.

1967, julij - avgust 1970, avgust: Sledijo vojna leta izčrpanja med Egiptom in Izraelom, z izmeničnimi spopadi. Začel ga je Egipt z namero, da si povrne Sinaj, a neuspešno.

1967: Izrael osvoji Plan Alon, s katerim predvidi gradnjo judovskih naselij na ozemlju, ki je

bilo okupirano v Šestdnevni vojni. Prvo naselje je Kfar Ecion na Zahodni obali. Do današnjega dne pa so navkljub številnim resolucijam Združenih narodov, ki ta naselja razglašajo kot nezakonita, zgradili množico naselij na Golamu, Zahodni obali in v Jeruzalemu. Naselja so povezana z mrežo poti okoli katerih so visoki zidovi, ki jih ščitijo pred Palestinci, ki živijo v okolici. Eno od teh naselij je tudi Beit El. Palestinci postajajo ujetniki na svoji zemlji, ločeni z zidovi na območju Zahodnega brega in Gaze, ki postajajo s tem neke vrste ograjena taborišča.

1967-1973: Obdobje odprte oziroma hladne vojne med Izraelom in sosednjimi arabskimi državami. Nепrestano stanje napetosti.

1974: Združeni narodi z resolucijo predlagajo rešitev za Sveto deželo, to je oblikovanje dveh držav; Izraela in Palestine v okviru meja, ki so bile vzpostavljene pred vojno leta 1967. Izrael in ZDA predlog zavrmeta. Palestinci sprejmejo ta koncept leta 1982 na Arabskem vrhu v Fezu, kar potrjuje v Palestinski deklaraciji o neodvisnosti leta 1988. Do danes potekajo neuspešna pogajanja za oblikovanje neodvisne Palestinske države z različno uspešnimi iniciativami.

1975: Generalna skupščina Združenih narodov razglasi sionizem za obliko rasizma in rasne diskriminacije na pobudo Gibanja neuvrščениh, verjetno pa tudi zaradi želje mnogih držav, da se prikupijo Arabcem zaradi nahajališč nafte.

1978: Izrael vrne Sinajski polotok Egiptu, judovska naselja, ki so jih tam zgradili pa uničijo. Vso ostalo ozemlje, ki so ga zavzeli med Šestdnevno vojno, ostaja pod izraelsko okupacijo. Medtem se je Jordanija odrekla Jeruzalemu in zahodni obali v korist bodoče neodvisne palestinske države.

** Hamas = v arabsščini kratica za Islamsko gibanje upora, ki se je v Izraelu legalno registriralo leta 1978 in je postalo politični predstavnik Palestinec v Gazi. Ne priznava države Izrael in jo imenuje »Judovska entiteta«. Judje smatrajo Hamas za teroristično organizacijo.*

1979, 26. marec: Mirovni sporazum med Egiptom in Izraelom, ki ga podpišeta izraelski premier Menahem Begin in egiptčanski predsednik Anvar El Sadat.

1982-1985: Po vojni leta 1967 je v Libanon prišlo več kot 100.000 beguncev iz Palestine, kar je, med drugim, povzročilo tudi močan preobrat v sestavi prebivalstva Libanona, ki je bil do takrat v veliki večini pod vplivom maronitskih krščanov, zlasti zaradi francoske kolonialne politike, ter je funkcioniral kot multietnična država. Polarizacija med Maroniti in Arabci (v večini pripadniki PLO) se je začela že leta 1975 in se je kmalu razvila v državljansko vojno, ki je trajala do leta 1990 v več fazah. **Tretja faza se je začela leta 1982 z napadom Izraela na Libanon v okviru operacije »Mir v Galileji« s katerim naj bi preprečil PLO-jevo granatiranje Izraela z libanonskega ozemlja. Izraelska vojska pokrene ofenzivo na južni Libanon, vzpostavi demilitarizirano cono, prežene PLO s tega področja in vzpostavi pogoje, da postane Bashir Gemayel marionetni predsednik. Nedolgo po njegovem imenovanju na njega izvršijo atentat, marionetna policija Zahodnega Bejruta pa zato izvede med 16. in 18. septembrom 1982 maščevalni masaker nad palestinskimi begunci v taboriščih Sabra in Šatila, in to vse pod budnim očesom izraelske vojske Tzahal. Pripadniki proizraelskih vojnih enot, falangisti, so obkolili taborišče in v naslednjih dveh dneh ubili okoli 3000 ljudi, med njimi tudi otroke, ženske in starce. Žrtve naj bi bile mučene, posiljene in zmasakrirane. Kasneje je bilo ugotovljeno, da je napad ukazal tedanji obrambni minister Izraela Ariel Sharon. Po tem masakru v samem Izraelu upade podpora vojnemu posegu: Izraelci se leta 1985 umaknejo iz Bejruta na jug, kasneje pa, ko se v vojno kot nova sila v Libanonu vključi Hezbollah, tudi popolno iz Libanona.**

**Tzahal ali Cahal = je uradna vojska Izraela, ustanovljena leta 1948, ki je sodelovala v vseh izraelskih vojnah. Sestavljena je iz kopenske vojske, vojnega letalstva in vojne mornarice.*

**Hezbollah je islamistična politična stranka in militantna skupina s sedežem v Libanonu.*

1987-1991: Prva Intifada, oziroma prvi palestinski upor v Gazi in na zahodni obali proti izraelski okupaciji. Palestinci leta 15. novembra

**Intifada = je oblika protesta in upora Palestincev proti Judom, ki je nemalokrat izredno nasilen in terja veliko žrtev na obeh straneh.*

1988: Palestinci 15. novembra 1988 razglasijo Deklaracijo o neodvisnosti, ki jo je sprejel Palestinski nacionalni svet, legislativni organ PLO. Deklaracija izredno določa Palestino kot državo treh monoteističnih ver.

1991: Generalna skupščina OZN razveljavi svojo odločitev o sionizmu kot o obliki rasizma.

1993: Sporazum iz Osla. Podpisnika sta Yasser Arafat, vodja PLO in Jicak Rabin, predsednik Izraela. Sporazum predvideva oblikovanje enotne Palestinske uprave v pasu Gaze in na Zahodni obali ter postopno umikanje izraelske vojske z vseh teh ozemelj in določa možnost oblikovanja dveh držav, Izraela in Palestine. Sporazum je temelj za današnjo avtonomijo Palestinske uprave, ki naj bi vodila v vzpostavitev neodvisne Palestine. PLO upa na državo, ki bi bila sestavljena iz Zahodnega brega; gaze ter Jeruzalema kot glavnega mesta, Hamas pa zahteva celo državo Izrael. Zato Hamas, Islamski džihad in Narodna fronta za osvoboditev Palestine nadaljuje z napadi na Izrael, zaradi česar se umik izraelske vojske nikoli do konca ne izvrši.

1994: Izrael in Jordanija podpišeta mirovni sporazum. **Od tega leta naprej je most Allenby ali Al-Karameh Bridge kot ga imenujejo Palestinci ali most Kralja Husseina, kot ga imenujejo Jordanci, pomembna strateška točka, kjer je možno prečkati z vzhodnega in zahodnega brega v Jordanijo, kjer Jordanija ne zahteva ne vstopne vize niti ne udari svojega izstopnega pečata v potni list.** Yasser Arafat in Jicak Rabin prejmeta skupaj Nobelovo nagrado za mir za sporazum iz Osla.

1995: Izraelski premier Jicak Rabin je ubit v atentatu, ki ga je storil judovski fanatik zaradi podpisa sporazuma iz Osla.

2000-2005: Druga Intifada. Palestinci, ki so v tem trenutku že praktično ujetniki na svojem ozemlju Palestinske, ponovno organizirajo upor v Gazi na Zahodni obali. Ulični napadi se hitro spreminjajo v urbano gverilsko vojno z velikim številom samomorilskih napadov na celotnem ozemlju Izraela oziroma Palestine. Žrtve so v veliki večini izraelski civilisti. Zaradi velikega števila samomorilskih napadov, začne Izrael graditi zidove okoli svojih naselij in poti na Zahodni obali ter uvede strogo kontrolo na prehodih, kar občutno zmanjša število palestinskih napadov. Izrael se unilateralno umakne iz pasu Gaze in evakuira prebivalce Judovskih naselij s tega ozemlja in ozemlja Zahodne obale.

2006, 12. julij-14 avgust: Odvija se druga libanonska vojna, ki se začne z vpadom Hezbo-laha na ozemlje Izraela, ubojem treh in ugrabitvijo dveh izraelskih vojakov, začela pa ga je izraelska vojska z namero, da jih osvobodi. Vojna se konča brez jasnega zmagovalca.

2008 – 2014: Relativno mirno obdobje z občasnimi ofenzivami Izraela v pasu Gaze z uradnim ciljem onesposobiti raketne napade na svoje ozemlje.

2015 oktober-junij 2016: Novi val nasilja izzvan z napetostmi okoli statusa Hramovne gore v Jeruzalemu. Izbije 1. oktobra, načelno kot odgovor, ker so Palestinci ubili izobraženi Judovski zakonski par Henkin, ki se je vozil z avtom v katerem so bili tudi njuni štirje otroci v bližini mesta Beit Furik. Dva dni kasneje Palestinec zabode v Jeruzalemu pet ljudi, od katerih trije izgubijo življenje. V naslednjih nekaj letih v podobnih napadih več sto ljudi umre, od tega vsaj 31 judovskih in 10 palestinskih prebivalcev. Tega leta Benjamin Netanyahu, trenutni predsednik Izraela z najdaljšim stažem, deklarativno izjavi, da Palestinska država ne bo vzpostavljena v njegovem mandatu.

2017, 6. december: Ameriški predsednik Donald Trump začne uresničevati zakon iz leta 1995 s katerim prizna Jeruzalem za prestolnico države Izrael in odredi premestitev ambasade ZDA iz Tel Aviva v Sveto mesto.

2020, Bejrut, 4. avgusta: Strahovita eksplozija v skladiščih pristanišča v Bejrutu. Eksplozijo čutijo tudi v Izraelu. Umre 135 oseb, več kot 80 je ranjenih, brez svojega doma ostane preko 300.000 oseb. Odgovornosti ne prevzema nihče in jo gre pripisati zgolj človeški neumnosti, neodgovornosti in nehumanosti.

2020/5780: Trenutno v Izraelu živi 6.700.000 Judov, 1.900.000 Arabcev in 430.000 pripadnikov drugih narodov. Ljudstvi nadaljujeta z udrihanji drugo po drugemu. Jasno je, da se Izraelci ne bodo odpovedali lastni državi. Palestinci pa se bodo upirali dejstvu, da bi postali samo manjšina znotraj Izraela. tako možnost Tretje intifade neprestano razkraja območje Svete dežele. Nad njo se vzdigujejo samo prah in ptice. Transcendenc v morebitni novi zlati vek se zdi zelo oddaljena.

SASA PAVLIN STOŠIČ

JOSE

IVO BAN

NATAŠA BARBARA GRAČNER

VSI PTICE

ŠALOM – judovski pozdrav, ki v hebrejščini pomeni »mir«.

SION (IZEM), CIONIZEM – ime za evropsko politično gibanje Judov s konca 19. stoletja, ki se je spopadalo z obćim in naraščajoćim antisemitizmom in za svoj cilj določilo vrnitev v biblićno domovino. Izraz izhaja iz besede »Sion«, ki je ime hriba v Jeruzalemu, in je postal pesniško ime za to mesto.

IZRAELSKA DEŹELA ali ERETZ YISRAEL – ali Izrael je bilo ime, ki je bilo Jakobu dano po tem, ko se je bojeval z angelom. Pomenilo naj bi »tistega, ki ostane z Bogom«. Jakobovi potomci, Izraelci, so po biblićski zgodovini nosilci antićnega kraljestva Izrael. Pojmi, vezani na to, so tudi Kanaanska deŹela, Obljubljena deŹela, Sveta deŹela in Palestina – to obmoćje, današnji Izrael, predstavlja versko in geografsko središće judovstva Źe od biblićskih ćasov. Hrepenenje in Źelja po lastni domovini sta omenjena Źe v Bibliji. Po osvobodilni vojni leta 1948 je Izrael postal ime za moderno judovsko drŹavo.

HOLOKAVST – izraz izhaja iz grćkih besed hólos in kaustós – »celota« in »zaŹgan«. V grććini oznaćuje obred darovanja Źivali bogovom, danes pa pomeni sistematićno morjenje Judov, Slovanov, Romov, duševno in telesno prizadetih, homoseksualcev, kot ga je izvajala nacistićna Nemćija. Namesto izraza holokavst Judje uporabljajo besedo Źoa, ki pomeni »katastrofa« ali »velika, usodna nesreća«. V Evropi je v nekaj letih vojne umrlo okoli 6 milijonov Judov, 5 milijonov Slovanov, vsaj ćetrť milijona Romov, okrog 15.000 Źrtev je bilo med homoseksualci in vsaj 270.000 med ljudmi z oviranostjo.

MIGRACIJE JUDOV MED DRUGO SVETOVNO VOJNO – na stotine tisoćev Judov je tik pred vojno in med njo beŹalo znotraj Evrope: po anšlusu leta 1938 je bilo samo na jugoslovanskem ozemlju okrog 55.000 judovskih beguncev. Med vzponom NACIZMA v Nemćiji (1929–1939) je v IZRAELSKO DEŹELO prebeŹalo okoli 250.000 Judov (beŹali pa so tudi v ZDA, Kanado, na Kitajsko, Japonsko idr.). Imigracije so spremljali arabski upori. Velika Britanija je – da bi se izognila konfliktom – leta 1939 podpisala sporazum, ki je dovoljeval imigracijo 750.000 Judov v petih letih. Većina drŹav je med holokavstom zavrćala judovske begunce, so pa potekala ilegalna priseljevanja, ćprav jih ni bilo veliko. Po koncu vojne se je število beguncev iz Evrope povećalo, kar je privedlo do nezadovoljstva Arabcev, obenem pa so britanske sile poskušale ohranjati nadzor nad migracijami. Številne judovske begunce so prestregli na Cipru, vendar niso mogli zaustaviti niti ilegalnih migracij niti dobave oroŹja.

HRANA KOŠER – pri pripravi hrane Judje upoštevaajo natanćno določena pravila. Njihove jedi morajo biti obredno primerne oziroma ćiste. V hebrejšćini temu pravijo kašer (v

angleščini kosher), nasprotje pa je trefe, kar pomeni obredno neprimerno, nečisto. V zvezi s tem obstajajo natančna pravila – pravijo jim tudi judovska pravila prehranjevanja (hebrejsko kašrut) – zapisana v TORI: Judje morajo dobro preudariti, kaj bodo jedli, kje in kaj bodo kupili, kako bodo jedi shranjevali, kakšno posodo bodo uporabljali, katere živali je dovoljeno jesti (zgolj meso ovac, koz in goveda, ribe morajo imeti luske in plavuti, dovoljene so kokoši, race in gosi), kako jih je treba klati (živali morajo biti zdrave, odstraniti je treba njihovo kri). Mesa in mleka ni dovoljeno jesti skupaj, zato pri pripravi jedi uporabljajo tudi posebno posodo, namenjeno izključno za meso, in posebno posodo le za mlečne izdelke. Pravila določajo, da lahko jedo sadje in zelenjavo brez vsake omejitve, saj sta nevtralna (hebrejsko parve).

ZID OBJOKOVANJA – je edini ostanek nekdanjega JERUZALEMSKEGA TEMPLJA in za Jude simbolizira versko središče, ki ga sicer nimajo. Izrael je nastal okoli tisoč let pred Kristusom. Vladar Izraela, kralj David, je v glavnem mestu Jeruzalemu zgradil veliko svetišče, kjer je razstavil obe kamniti tabli z Desetimi Božjimi zapovedmi. Od takrat je Jeruzalem versko središče Judov. Med številnimi vojnama sta kamniti plošči izginili, svetišče je bilo porušeno, pozneje pa so ga znova zgradili. Leta 70 našega štetja (po Kristusu) so Rimljani tempelj dokončno porušili.

SINAGOGA – je prostor, v katerem se srečujejo Judje. Beseda prihaja iz grščine, pomeni pa srečanje. V hebrejščini sinagoga (bet kneset) pomeni hišo shodov, shodnico. V njej Judje opravljajo bogoslužje, se pogovarjajo, učijo, slavijo praznike in Božjo besedo, včasih pa so v njih tudi trgovali. Sinagoge so grajene podobno kot JERUZALEMSKI TEMPELJ. Verniki v njih molijo, obrnjeni proti Jeruzalemu. V steni, ki gleda v smeri Jeruzalema, je skrinja s TORO. Ta skrinja nadomešča najsvetejše. Stojalo, na katerem so zvitki Tore, namenjeni branju, stoji na mestu oltarja. Edina delujoča sinagoga v Sloveniji je v Judovskem kulturnem centru v Ljubljani.

RABIN, RABINKA – učenjak, duhovni vodja judovskih skupnosti. Rabini z zgledom in nasveti vodijo skupnost in pazijo, da ljudje spoštujejo judovske zakone, odločajo, katera živila so ustrezna, poročajo ženine in neveste, poučujejo verouk, prisluhnejo skrbem in težavam članov skupnosti, obiskujejo bolnike in podobno.

PESAH (Pasha) – praznujejo jo spomladi, in to ves teden. Za judovski narod ima pesah prav poseben pomen, saj se takrat spominjajo odhoda Izraelcev iz Egipta. Tedanji egiptovski kralj – faraon je Izraelce prisilil, da so opravljali težka dela, poleg tega niso imeli nobenih pravic in so dobivali zelo malo hrane in pijače. Zato je Bog Mojzesu ukazal, naj izraelsko ljudstvo odpelje iz Egipta. Tako je ubežalo zatiranju in suženjstvu, in v spomin na

ta dogodek Judje praznujejo pesah. Beseda pomeni »dostojanstveno oditi«, »prizanašati«. V celotnem času pesaha Judje jedo mace (matzas), nevzhajane kruhove palačinke. Ko so Izraelci bežali iz Egipta, namreč niso imeli časa vzhajati svojih jedi. Mace so simbol za hiter beg, spominjajo pa tudi na življenje sužnjev v Egiptu, zato pomenijo kruh osvoboditve in obenem kruh trpljenja. Med pesahom morajo Judje strogo paziti, da uživajo le nevzhajane jedi in pijače.

PESAH SEDER – Pesah seder je večerja, ki vključuje branje Tore, pitje vina, pripovedovanje zgodb, uživanje posebnih jedi, petje in druge tradicionalne šege in navade ob pesahu. Kot veleva Biblija, se seder izvaja na prvi večer v tednu pesaha (pa tudi drugi večer, če skupnost živi izven Izraela), s čimer se praznuje obletnica narodove čudežne osvoboditve izpod suženjstva v Egiptu pred več kot tri tisoč leti. Jedilnik vsebuje: štiri polne kozarce vina, zelenjavo, ki jo pomočimo v slano vodo, kruh maco, grenke zeli, ponavadi hren s solato, ki se namaka v mešanico oreščkov, jabolk, hrušk in vina. Obrok lahko vključuje tradicionalne jedi, kot sta kokošja juha in polnjena riba (Gefilte Fisch). Vsaka od jedi ima svoje mesto v kombinaciji okusov, zvokov in arom, ki judovski narod spremljajo že tisočletja.

AFIKOMEN – je polovica judovskega kruha maco (matzos), ki je narejen iz nevzhajane testa. Beseda izhaja iz grščine. Epikomion ali epikomion pomeni tisto, kar sledi, sladica. Ob tradicionalnem Pesah Seder prazniku, se ob začetku večerje prelomi na pol in pusti ob strani, da bi ga zaužili kot desert na koncu obroka. Tradicija zapoveduje, da poglavar družine delček afikomena zavije v prt in položi v malo škatlico. Nato vse skupaj skrije, prisotni otroci pa ga morajo po obedu poiskati. Najditelj je nagrajen z manjšo igračo, denarjem ali sladkarijami.

HAGADA – (hebrejsko Haggadah; slovensko Pripoved o odhodu iz Egipta, zgodba, legenda) je judovska obredna knjiga s svetopisemskimi zgodbami in molitvami. Besedilo Hagade vsebuje liturgijo, ki se uporablja med obredno večerjo. Seder prvi dan Pesaha: Pripoveduje zgodbo o rešitvi iz Egipta, vsebuje štiri vprašanja, ki jih zastavlja najmlajši član družine, seznam desetih nadlog, pesmi (Had Gadja)... Najbolj znana je Hagada iz 14. stoletja, ki se nahaja v Muzeju v Sarajevu. Obstaja tudi čudoviti slovenski prevod Hagade iz leta 2002, ki ga je oblikovala Mima Suhadolc in vsebuje ilustracije Jakova Bar-Arona.

UMIRANJE IN SMRT – Judje verujejo, da se po smrti človekova dušavrne k Bogu. Ko bo prišel Odrašenik – druga beseda zanj je Mesija – se bodo mrtvi vrnili v Jeruzalem. Od tam bo ustvarjen nov, boljši svet. Mrtvega položijo na prt ali na njegov molitveni šal. V Sloveniji umrle Jude pokopljejo v preprosti leseni krsti. Grobovi so s tistim delom, kjer leži glava,

vedno usmerjeni proti Jeruzalemu. Družina žaluje sedem dni. Hebrejska beseda za žalovanje je šive. Prijatelji, ki obiščejo žalujočo družino, prinesejo s seboj jedi in pijačo. Ob koncu žalovanja obiščejo pokojnikov grob. Družina eno leto vsak dan moli KADIŠ in ne praznuje praznikov.

KADIŠ – Kadiš (aramejsko: sveti) je eden najpomembnejših elementov judovske liturgije in označuje hvalnico Bogu, obenem pa se uporablja tudi kot molitev za mrtve, ki je sestavni del obredov žalovanja in se moli oziroma izreka tudi na pogrebu. Niti takrat niti pozneje namreč ni posebne molitve, ki bi Boga prosila usmiljenja za dušo pokojnika, pač pa molitve povečujejo Božje ime, s čimer žalujoči pokažejo, da še naprej častijo Boga kljub smrti ljubljene osebe.

KAMEN – Po starem judovskem običaju obiskovalec judovskega pokopališča na grob položi majhen kamen. Gre za gesto spoštovanja in spominjanja na pokojnega, ki ima korenine v antičnih časih, ko so na vrh groba za zaščito, da divje živali ne bi mogle izkopati posmrtnih ostankov, polagali kamne, s katerimi so "zgradili" grobnico. Natančen izvor običaja polaganja kamnov ni znan, obstaja tudi več različnih interpretacij.

Pripravil Robert Waltl

GAL OBLAK

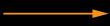

LINA AKIF

JOSE

VSI PTICE

GAL OBLAK

LINA AKIF

SAŠA PAVLIN STOŠIČ

VSI PTICE

V drami in uprizoritvi je veliko neizrečenega z besedami, a presunljivo predočenega na gledališki način. To velja pravzaprav že za nenavadni naslov *Vsi ptice*, v katerem manjka glagol. Kateri pa? Odgovor je: Glagol »biti« pač. V kateri slovnični obliki pa se nahaja glagol biti, pa ostane prepuščeno gledalcu predstave. Ali »Vsi smo ptice ...«, ali pa celo »Vsi postanimo ptice!«, Vsi postimo ptice!«; v skladu z dejstvom, da ptice letajo onkraj zidov (pregrad, meja ...) ali legendo, kako ptica postane riba, da z izraslimi škrgami lahko živi pod morsko gladino. Vse to je pesimistična metafora o možnosti sožitja ljudstev v Sveti deželi. Odgovarja spet v predstavo živeti, angažirani gledalec.

Neizrečeno pa se v drami sporoča tudi brez besed. In to navdse pomembna spoznanja. Prva uprizoritev *Tous des oiseaux* se je odvijala v več jezikih, ko je vsaka dramska oseba replike izgovarjala v svojem jeziku. Tudi če odmislimo dvom, kako je vsebinsko pretanjenim replikam v metaforičnem jeziku, lahko sledilo občinstvo, ki zanesljivo ni imelo poliglotskih lastnosti, skušamo dojeti, da gledališče sporoča skozi nadjezikovna sredstva govora spoznanja, ki jih dojemamo na nerazumski ravni. Podobno kot dojenček, ki se z metodo identifikacije z ljubečo mamico, hitro nauči maternega jezika, ki ga v bistvenih sporočilih razume že prvo jezikovno učno uro, tj. tik po rojstvu. Najbrž je dramatik računal pri občinstvu na ta fenomen, a pod pogojem, da gre brezkompromisno za vrhunski gledališki govor vrhunskih odrskih govorcev, kar je svetovna premierska zasedba zagotavljala.

Slovenska krstna uprizoritev ne koketira s to idejo, ki bi bila cenena, ko bi protagonisti sem in tja stresali kak stavek v hebrejščini, arabščini, jidišu, nemščini in angleščini. Bilo bi preveč ceneno. Gledalec se pač vživlja v mentaliteto lika, ki ga zna izraziti vrhunski slovenski igralec bodisi v višji nevtralni pogovorni slovenščini z zdrsi v nižjevrstni pogovorni jezik, kadar čustveni naboj nemožnosti izreči kruto resnico, krikne skoraj v narečju. Vse to velja za usklajenost izgovarjanja zatrtih misli z izpostavljenostjo kritičnega trenutka v dialogu. Tam, kjer bi se v daljših replikah, monologih, izmenjevala angleščina z arabščino, kraljuje v slovenski uprizoritvi višji pogovorni jezik.

A naš avtor v uprizoritvi v najbolj izpostavljenih življenjskih situacijah med življenjem in smrtjo položi v besede naravoslovju zavezanim zdravnikom intenzivne medicine, spoznanje, da materni jezik človeka na robu življenja lahko oživi, ali ohranja na nitki med življenjem in smrtjo. Toda pri tem ne gre za deklarirani materni jezik, tj. tisti, ki ga uporabljamo, morda nevede, kot materni jezik, čeprav to ni dejansko »materin« jezik. David kot rešeni arabski dojenček pač ni vedel za arabski jezik svoje matere, ampak je govoril v hebrejščini svoje ljubeče mačehe. A ko gre za možgansko aktivnost, gre pač za dejanski materni jezik, ki oživlja.

Imejmo radi svojo materinščino kot govor, ki ga nezavedno poslušamo, kadar si bližnji želijo, da ne izgubimo življenja, ki visi na nitki.

GAL OBLAK

NATAŠA BARBARA GRAČNER

SAŠA PAVLIN STOŠIĆ

LINA AKIF

VSI PTICE

LINA AKIF

IVO BAN

VSI PTICE

GAL OBLAK

ALEKSANDRA BALMAZOVIC

VSI PTICE

Ivica Buljan (1965) se z gledališko režijo ukvarja od leta 1995 in režira tako v Sloveniji, rodni Hrvaški kot številnih evropskih državah, ZDA in Afriki. Bil je ravnatelj Drame Hrvaškega narodnega gledališča v Splitu od 1998 do 2001. Je soustanovitelj Mini teatra v Ljubljani in Festivala svetovnega gledališča v Zagrebu. Za svoje delo je večkrat prejel mednarodne gledališke nagrade: je nagrajenec Prešernovega sklada, Borštnikovega srečanja, Sterijine nagrade, Vjesnikove nagrade Dubravko Dujšin, nagrade Branko Gavella, nagrade Petar Brečić, medalje mesta Havana in prejemnik francoskega viteza reda za umetnost in leposlovje.

Od leta 2014 je ravnatelj Drame Hrvaškega narodnega gledališča v Zagrebu.

IVICA BULJAN

GAL OBLAK

ROBERT WALT

MILENA ZYUPANČIČ

VSI PTICE

Wajdi Mouawad se je v zadnjih dvajsetih letih uveljavil kot povsem izviren avtor na sodobnem gledališkem prizorišču v Kanadi in Evropi, cenjen po svojih neposrednih in brezkompromisnih pripovedih ter prepričljivi gledališki estetiki.

Njegov obsežen umetniški opus, v katerem so izvirna dramska besedila (več kot dvajset do danes, vključno z *Littoral*, *Incendies*, *Forêts in Ciels*) in gledališke priredbe (*Célinovo* *Potovanje na konec noči* in Cervantesov *Don Kihot*) ter režije klasičnih besedil (*Macbeth*, *Trojanke*, *Tri sestre*), pa tudi romani (*Visage Retrouvé*, *Anima*), temelji na prepričanju, da "umetnost priča o človeški eksistenci skozi prizmo lepote." Drame Wajdija Mouawada so bile prevedene v več kot dvajset jezikov in uprizorjene po vsem svetu, od Velike Britanije, Nemčije, Italije, Španije, Japonske, Mehike, Avstralije do ZDA.

Aprila 2016 je bil imenovan za direktorja nacionalnega gledališča "La Colline" v Parizu.

WAJDI MOUAWAD

ROBERT WALTJ

NATAŠA BARBARA GRAČNER

MINI TEATER

Mini teater (1999), ki sta ga ustanovila Robert Waltl in Ivica Buljan, je v krajino slovenske umetnosti postavil svojo hišo v trenutku, ko so estetike osemdesetih let po zenitu v devetdesetih začele živeti v novi generaciji režiserjev. Baročno-vizualno gledališče, retro-avantgarde, post-politični teater in formalistična raziskovanja na eni strani in Mini teater kot novo, skrajno mejno mesto, ki se uvršča med tradicijo evropskega umetniškega gledališča, od Petra Brooka, Ariane Mnouschkine, Giorgia Strehlerja, Patricea Chereaua, Anatolija Vasiljeva ter ameriških avangard od Living theatra do Ellen Stewart in njene La Mame.

www.mini-teater.si

info@mini-teater.si

Izdal:

Mini teater Ljubljana

Križevniška 1, Ljubljana

www.mini-teater.si

Direktor: **Robert Waltl**

Umetniški vodja: **Ivica Buljan**

Tehnični vodja: **Matej Primec**

September 2020

Oblikovanje in fotografija programa in plakata:

Toni Soprano Meneglejte

Tisk: Grafični studio K

Naklada: 1.500

FESTIVAL LJUBLJANA

<https://ljubljanafestival.si>

Direktor in umetniški vodja: **Darko Brlek**

Tehnični vodja: **Adam Muzaferović**

MESTNO GLEDALIŠČE PTUJ

<http://www.mgp.si/si/domov.html>

Direktor in umetniški vodja: **Peter Srpčič**

Tehnični vodja: **Sandi Žuran**

POKROVITELJ PREDSTAVE :
Mercator d.d.

 Mercator

Sponzorji:

Zahvaljujemo se Simps'S d.o.o.

Canada Council
for the Arts

Conseil des arts
du Canada

We acknowledge the support of the Canada Council for the Arts.

Mini teater sofinancirata Ministrstvo za kulturo RS in Mestna občina Ljubljana.

MINITEATER

mgP MESTNO
GLEDALIŠČE
PTUJ

68.LF
LJUBLJANA FESTIVAL.SI
S BAYA

PREDSTAVA JE NASTALA V KOPRODUKCIJI MINI TEATRA, MESTNEGA GLEDALIŠČA PTUJ IN FESTIVALA LJUBLJANA.

POKROVITELJ PREDSTAVE :
Mercator d.d.

Mestna občina
Ljubljana

MESTNA OBČINA PTUJ

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

 Mercator